

DRŽAVNO NATJECANJE IZ FIZIKE

Brodarica, 25.-28. travnja 2016.

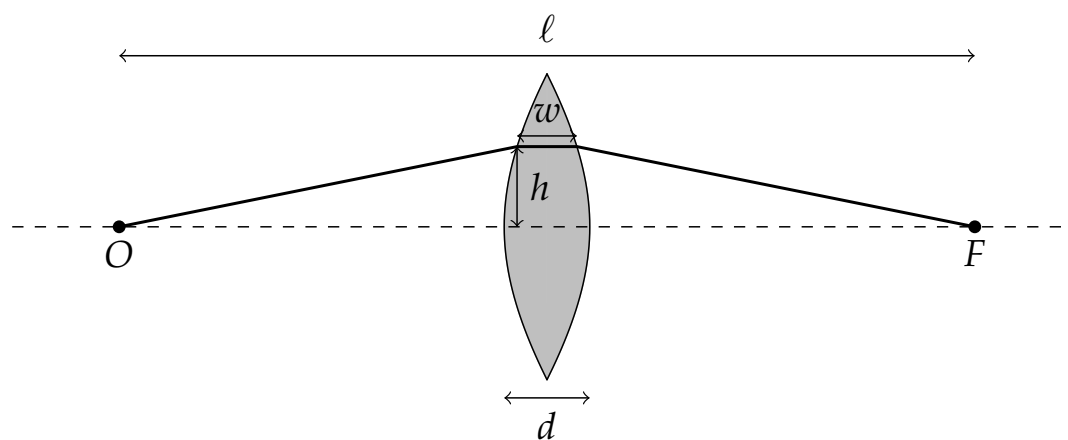
Srednje škole - 4. skupina

1. Kao rezultat testiranja nuklearnog oružja sredinom prošlog stoljeća, u atmosferi su stvorene znatne količine radioaktivnog izotopa vodika—tricija. Jezgra tricija, triton, sastoji se od jednog protona i dva neutrona te se standardno označava ${}^3_1\text{H}$. Triton je nestabilna jezgra s vremenom poluraspada od 12.3 godine. Atomi tricija u atmosferi se brzo vežu u molekule vode i, nošeni kišom, završe u oceanu. Tamo dolazi do radioaktivnog raspada u kojem se triton ${}^3_1\text{H}$ raspada na stabilnu jezgru helija ${}^3_2\text{He}$ koju u normalnim okolnostima, kao niti triton, ne nalazimo u oceanu. Stoga je, mjerenjem relativnih udjela izotopa helija ${}^3_2\text{He}$ i tricija ${}^3_1\text{H}$ u uzorku morske vode, moguće odrediti koliko se dugo radioaktivan tricij nalazi u oceanu.

- Kojeg je tipa raspad ${}^3_1\text{H} \rightarrow {}^3_2\text{He}$? Nastaju li još neke čestice u tom raspadu? Ako da, koje?
- Mjerenja na uzorku morske vode iz 1952. godine su pokazala da je omjer izotopa helija naspram tricija 0.483 : 1. Ako sav tricij u oceanu pripišemo eksploziji jedne atomske bombe, koje je godine ta bomba eksplodirala?
- Druga je atomska bomba na istom mjestu eksplodirala 1955. godine, a mjerenja uzorka morske vode iz 1956. godine pokazuju da je omjer izotopa helija naspram tricija tada bio 0.158 : 1. Pod pretpostavkom da je jačina atomske bombe proporcionalna količini stvorenog tricija u trenutku eksplozije, odredite koja je od atomskih bombi, prva ili druga, bila snažnija. Koliko puta?

[17 BODOVA]

2. Točkasti izvor svjetlosti se nalazi u točki O , a vi želite konstruirati leću koja bi svjetlost fokusirala u točku F , na udaljenosti $\ell = 1\text{ m}$ od izvora. U tu ćete svrhu koristiti komad stakla debljine $d = 2\text{ cm}$ i indeksa loma $n = 1.62$. Zbog jednostavnosti, napraviti ćete simetričnu bikonveksnu leću i postaviti je točno između točaka O i F , kao na donjoj slici.

- Prema Fermatovom principu, da bi se zrake svjetlosti, koje su istovremeno krenule iz točke O , fokusirale u točki F , one moraju tamo stići istovremeno. Koliko je vremena potrebno svjetlosti da dođe iz točke O do točke F , ako prolaze kroz gore spomenutu leću?
- Zbog simetrične konstrukcije, svjetlost se unutar leće giba paralelno optičkoj osi. Koristeći tu činjenicu, kao i Fermatov princip, odredite kako debljina leće w mora ovisiti o visini h tako da leća ima tražena svojstva.
- Jednom kad ste izbrusili leću da bude traženog oblika, koliko je ta leća velika? To jest, gledano iz smjera optičke osi, koliki je njen polumjer R ?
- Ukoliko izvor emitira svjetlost u svim smjerovima, koliki je udio emitirane svjetlosti fokusiran u točki F ?

[19 BODOVA]

DRŽAVNO NATJECANJE IZ FIZIKE

Brodarica, 25.-28. travnja 2016.

3. Uzorak idealnog crnog tijela temperature $T = 1000\text{ K}$ stavi se u laboratorijsku centrifugu kraka $r = 1\text{ m}$ i zavrti do kutne brzine ω . U središtu centrifuge, na samoj osi rotacije, nalazi se optički spektrometar pomoću kojeg se mjeri temperatura uzorka u gibanju.

- Hoće li izmjerena temperatura biti veća ili manja od stvarne temperature uzorka?
- Pri kojoj će se kutnoj brzini ω izmjerena temperatura razlikovati za $\Delta T = 1\text{ K}$ od stvarne?

[14 BODOVA]

4. Je li foton stabilna čestica? Ovaj će nam zadatak dati odgovor na to pitanje. Pretpostavite da se foton energije E_γ giba u vakuumu i, u nekom trenu, spontano raspadne. Budući da je foton nositelj elektromagnetske interakcije, za očekivati je da su produkti raspada fotona neke nabijene čestice. Najlakše nabijene čestice su elektron i njegova antičestica, pozitron. Zbog zakona očuvanja naboja, među produktima raspada mora biti isti broj čestica i antičestica. Uzmimo, stoga, da se foton spontano raspada na elektron-pozitron par: $\gamma \rightarrow e^+ e^-$.

- Napišite zakone očuvanja energije i količine gibanja za gornji raspad, te iz njih odredite izraze za kutove raspršenja elektrona i pozitrona u odnosu na smjer upadnog fotona. Pokažite da se kut raspršenja $e^\pm$ može izraziti samo kao funkcija količina gibanja $e^\pm$ i njegove mase. Što nam dobiveni rezultati govore o spontanom raspadu fotona?

Promotrimo sad drugu mogućnost raspada fotona. Foton upada upada u mirujuć olovni blok i sudari se s jezgrom olova N^1 uslijed čega dolazi do raspada $\gamma N \rightarrow Ne^+ e^-$. Dakle, u sudaru se foton raspadne na elektron-pozitron par, a jezgra se odbije, bez raspada. Ovaj se proces naziva *dezintegracija fotona u materijalu*.

- Odredite kojom minimalnom energijom E_γ (u MeV-ima) foton mora udariti u mirujuću jezgru olova da dođe do raspada. Masa jezgre olova je $M = 207.2u$.

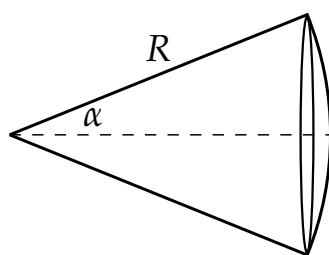
Prilikom računa koristite relativističke izraze za energiju i količinu gibanja te zanemarite elektrostatsko privlačenje/odbijanje među nabijenim česticama.

[20 BODOVA]

Vrijednosti fizikalnih konstanti:

- brzina svjetlosti: $c = 3.00 \times 10^8\text{ m/s}$;
- elementarni naboj: $e = 1.60 \times 10^{-19}\text{ C}$;
- masa elektrona: $m = 9.11 \times 10^{-31}\text{ kg}$;
- unificirana atomska jedinica mase: $u = 1.66 \times 10^{-27}\text{ kg}$.

Formula za oplošje kugline kape polumjera R i polukuta α : $2\pi R^2(1 - \cos \alpha)$.

¹Nucleus = jezgra.